

Peter Verstegen

Dat ene woord

Op zoek naar Baudelaires ‘Ennui’

Peter Verstegen (1938) heeft een rijk oeuvre opgebouwd van vooral vertaalde poëzie. Zo vertaalde hij van Baudelaire Les Fleurs du mal, van Dante (samen met Ike Cialona) de Divina commedia; van Milton Paradise Lost, van Petrarca de Canzoniere, van Rilke de Neue Gedichte, van Shakespeare de Sonnets, Venus and Adonis, The Rape of Lucretia en Hamlet; voorts bundels van Auden (samen met Marko Fondse), Bukowski, Cummings, Emily Dickinson, Goethe, Heine, Verlaine en de bloemlezing Natuur zal kunst nooit blijvend evenaren, met honderd hoogtepunten uit de West-Europese lyriek. Voor zijn vertaling van Nabokovs Pale Fire (Bleek vuur) ontving hij in 1973 de Nijhoffprijs en in 2005 werd hij bekroond met de eerste vertaalprijs van het Fonds voor de Letteren – wegens zijn grote verdiensten als vertaler van poëzie en zijn inzet voor het literair vertalen in het algemeen. In 1993 promoveerde hij op het proefschrift Vertaalkunde versus vertaalwetenschap, dat door zijn polemische inslag veel stof deed opwaaien en nog altijd actuele ideeën over vertaalkunde en vertaalwetenschap bevat. Dit proefschrift werd in 2016 in een nieuwe editie uitgebracht door VertaalVerhaal. ‘Dat ene woord’ verscheen eerder in Hollands Maandblad nr.3, 2017 en is een bewerkte versie van een lezing die op 24 februari 2017 werd gehouden op de Baudelaire-dag te Antwerpen, georganiseerd door de Alliance Française en de opleiding Franse Taal en Letterkunde van de Universiteit Antwerpen ter gelegenheid van de 150ste sterfdag van de dichter.

Dat ene woord

Op zoek naar Baudelaires ‘Ennui’

Er zijn grofweg twee manieren om buitenlandse poëzie om te zetten in je eigen taal. De ene is de betekenis min of meer letterlijk weergeven, waarbij uiterlijke kenmerken zoals rijm en metrum worden genegeerd. De andere is de verzen ‘nadichten’ op zo’n manier dat er in je eigen taal genietbare poëzie ontstaat, die wat betreft rijm en metrum overeenkomst vertoont met de oorspronkelijke gedichten, maar wat betreft betekenis enigszins gehavend kan zijn. Deze tweesprong diende zich uiteraard ook aan toen ik in 1995 Baudelaires *Les Fleurs du Mal* omsmeedde tot *De Bloemen van het kwaad*.

Het is opvallend, en ik heb er eigenlijk geen verklaring voor, dat de eerste methode alom wordt gevolgd in de Romaanse talen, en de tweede in de Germaanse. Het kan niet komen doordat behoud van het rijm in Romaanse talen moeilijker is. Integendeel, misschien zijn de Franse, Italiaanse en Spaanse vertalers wel van het nadichten genezen juist omdat het rijm in hun talen zo royaal aanwezig is. In Frankrijk zijn in de achttiende eeuw nog gedichten van Petrarca vertaald door de Abbé de Sade, een oom van de markies, in rijmende alexandrijnen, maar het is moeilijk na hem nog een rijmende poëzievertaling in het Frans te vinden. In Italië is het net zo. In de Italiaanse vertalingen van Baudelaires *Les Fleurs du Mal* zit soms wel rijm, maar elk metrum ontbreekt en dat het hier en daar rijmt, komt omdat in het Italiaans nu eenmaal zowat alles rijmt. In feite gaat het om tot regels geschikte prozavertalingen, waaraan naar mijn smaak wat betreft poëzie niets te beleven is.

In de Nederlandse traditie om poëzie te vertalen met behoud van rijm en metrum heb ik me altijd goed kunnen vinden. De inhoud moet daaronder lijden, en dat is de misère van het vak. Bij deze benadering is het de kunst een herdichting te produceren die voldoet als gedicht, maar ook de essentie van de inhoud overbrengt. Dat heeft iets van een paradox en volgens Nabokov is het een mathematische onmogelijkheid. Toch lukt het nu en dan, en dat vormt de grandeur van het vertalen van poëzie.

Laat ik u meenemen naar mijn werkplaats waar ik met *Les Fleurs du Mal* aan de slag ging. De problemen begonnen meteen al bij het openingsgedicht van Baudelaires bundel, de introductie ‘Au Lecteur’. Het eerste couplet luidt: *La sottise, l’erreur, le péché, la lésine, / Occupent nos esprits et travaillent nos corps, / Et nous alimentons nos aimables remords, / Comme les mendiants nourrissent leur vermine*. Het zijn gewone woorden, afgezien van ‘lésine’, dat ook al in de negentiende eeuw een archaïsme was voor gierigheid (Baudelaire was een liefhebber van archaïsmen). Een letterlijke vertaling luidt: ‘De dwaasheid, de dwaling, de zonde, de hebzucht / Beheersen onze geest en beulen ons lichaam af, / En wij voeden onze beminnelijke wroeging, / Zoals bedelaars hun ongedierte voeden.’

Helemaal tevreden met deze weergave kunnen we niet zijn. *Occupent* betekent eerder bezighouden dan beheersen, maar bezighouden klinkt hier wat slap; het meervoud *remords* moet wel enkelvoud worden; *travaillent* is lastig; ‘afbeulen’ is niet

gek, want *travailler* kan ook staan voor kwellen, pijnigen. Die betekenis wordt in de Petit Robert zelfs als eerste gegeven: ‘Faire souffrir, tourmenter, torturer.’

Mijn rijmende vertaling werd dit: ‘Dwaling, inhaligheid, zonden en zotternijen, / Ze pijnigen ons lijf, beheersen ons gemoed. / En onze mooie wroeging wordt door ons gevoed, / Zoals een bedelaar zijn luizen laat gedijen.’

Het zijn Nederlandse alexandrijnen, met zelfs de cesuur veelal in het midden; ze zitten vol literair effectbejag als assonantie en alliteratie, en het beeld uit regels 3 en 4 is volgens mij goed overgebracht. Het gedicht vervolgt met het aan de kaak stellen van de lezer of de mens in het algemeen, die in regel 14 maar een marionet blijkt te zijn in handen van Satan, de grote regisseur. Het gedicht evoceert vervolgens een legioen van demonen die als wormen ons brein binnendringen en de mens tot zonde brengen. De zonden worden met dieren vergeleken. *Mais parmi les chacals, les panthères, les lices, / Les singes, les scorpions, les vautours, les serpents, / Les monstres glapissants, hurlants, grognants, rampants, / Dans la ménagerie infâme de nos vices. // Il en est un plus laid, plus méchant, plus immonde! / Quoiqu’il ne pousse ni grands gestes ni grands cris, / Il ferait volontiers de la terre un débris / Et dans un bâillement avalerait le monde; C’est...*

Letterlijk staat hier: ‘Maar te midden van de jakhalzen, de panters, de teven, / De apen, de schorpioenen, de gieren, de slangen. / De monsters die krijsen, brullen, grommen, kruipen, / In de eerloze menagerie van onze ondeugden. // Is er één lelijker, slechter, walgelijker! / Hij maakt geen grote gebaren, slaakt geen luide kreten, / Maar zou graag van de aarde een puinhoop maken / En de wereld al geeuwend verslinden. Het is...’

In de berijmde vertaling is dit geworden: ‘Maar naast jakhalzen, panters, apen, wilde honden, / De monstertroep van slang, aasgier en schorpioen, / Al wat je grommend, kruipend, krijsend kwaad ziet doen, / Heel dat abjecte beestenspel van onze zonden, // Zul je er één het smerigst, meest verfoeilijk vinden, / Eén die niet druk beweegt, één die niet gilt en schreeuwt; / Hij wil de aarde kaalslaan, en wanneer hij geeuwt / Lijkt het of hij de hele wereld wil verslinden; // Het is...’ – Alle dieren uit Baudelaires couplet zijn weergegeven, al zijn de vrouwelijke jachthonden (*lices*) wilde honden geworden. Tot hier ging alles dus gesmeerd, maar toen kwam het grote probleem: de invulling van dat ‘Het is...’.

Baudelaire stelt dat er één zonde vele malen groter is dan alle andere, en die beschrijft hij als *plus laid, plus méchant, plus immonde* (‘het smerigst, meest verfoeilijk’) en als iets dat de hele wereld wil verslinden. In de laatste strofe wordt deze superzonde eindelijk genoemd: *C’est l’Ennui!* Let wel, gepersonifieerd met hoofdletter. Elke lezer kent hem, volgens de slotregels, dat *monstre délicat*, dat ‘fijnbesnaarde monster’, maar de lezer is een hypocriet, net als de schrijver: *Hypocrite lecteur, – mon semblable, – mon frère.* (‘Schijnheilig lezer, jij – mijn broeder, – mijn gelijke!’)

Maar *Ennui*, is dat niet een beetje een anticlimax? De gangbare vertaling van *Ennui* is ‘verveling’. Kan dat de grootste en verfoeilijkste van alle zonden zijn? Om te begrijpen wat Baudelaire hier precies bedoelde met *Ennui* ging ik na op welke

plaatsen hij deze term nog meer gebruikte. Dat zijn er heel wat, zij het niet steeds in het enkelvoud. Mijn voorganger als Baudelairevertaler, Bert Decorte, wiens vertaling werd gepubliceerd in 1946, heeft *Ennui* in 'Au Lecteur' inderdaad vertaald met Verveling, en Petrus Hoosemans, wiens vertaling van *Les Fleurs du mal* kort na de mijne verscheen, heeft het ook zo vertaald. In mijn ogen doet dit tekort aan de rol die het woord speelt in Baudelaire's bundel, waarin het telkens opnieuw een plaats kreeg in een veel breder betekenisspectrum.

In 'Élévation' bijvoorbeeld luidt het vierde couplet: *Derrière les ennuis et les vastes chagrins / Qui chargent de leur poids l'existence brumeuse, / Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse / S'élançer vers les champs lumineux et sereins*. Hier lijkt het méérvoud *ennuis* niet veel meer te betekenen dan *chagrins*: zorgen, narigheden, waar de dichter zich als het goed is boven kan verheffen.

Heel anders is dat als het woord in het enkelvoud voorkomt in het titelloze gedicht XXVI voor Jeanne Duval, Baudelaire's 'Zwarte Venus'. De beginregels daarvan luiden: *Tu mettrais l'univers entier dans ta ruelle, / Femme impure. L'ennui rend ton âme cruelle*. Het woord *ruelle* betekent 'straatje' en is wel opgevat als metafoor voor het geslachtsdeel van de toegesproken vrouw (in een Duitse vertaling vond ik *deine Dirnengasse*). Maar *ruelle* heeft hier een archaïsche betekenis, zoiets als boudoir. Waarom is haar ziel zo wreed? Door haar *ennui*. Opnieuw lijkt 'verveling' niet echt te voldoen.

In 'Le possédé' ('De bezetene'), een ander gedicht voor Jeanne Duval, heeft *Ennui* in het enkelvoud weer een hoofdletter. Baudelaire zegt tot haar: *Dors ou fume à ton gré: sois muette, sois sombre, / Et plonge tout entière au gouffre de l'Ennui*. Om de hier bedoelde afgrondelijke somberheid over te zetten in het Nederlands moet er een beter woord zijn dan 'verveling'. De Petit Robert geeft uitkomst; daar staat, op de vierde plaats, als betekenis voor *Ennui*: '*Mélancolie vague, lassitude morale qui fait qu'on ne prend d'intérêt, de plaisir à rien*', onder verwijzing naar *abattement, cafard, dégoût (de la vie) langueur, mal (du siècle), neurasthénie, spleen*. Hier opent zich het gezochte betekenisspectrum. Jeanne was de belichaming van de *Ennui* en tegelijk van de duivel, want het gedicht eindigt met: *Il n'est pas une fibre en tout mon corps tremblant / Qui ne crie: Ô mon cher Belzébuth, je t'adore!* ('Er is geen vezel in mijn bevend lijf te vinden / Die niet schreeuwt: O Beëlzebub, mijn teerbeminde!')

Het gaat dus om melancholie, klassieke zwartgalligheid, om *taedium vitae*, om de middeleeuwse hoofdzonde *acedia*, 'lamlendigheid', vaak ten onrechte met 'luiheid' weergegeven, om *spleen*, om de *black dog* (Churchill's term), heel die gemoedstoestand die tegenwoordig doorgaans wordt aangeduid met de term 'depressie'. Het woord *spleen* speelt trouwens een belangrijke rol in de *Fleurs*. De eerste en langste sectie (met de gedichten L tot LXXXV) heet 'Spleen et Idéal'. De nummers LXXV tot en met LXXVIII hebben zelfs alle vier 'Spleen' als titel. Het is verleidelijk de titel 'Spleen et Idéal' in verband te brengen met de twee vrouwen voor wie Baudelaire de meeste liefdesgedichten schreef: Jeanne Duval en Apollonie Sabatier. De eerste belichaamt dan de *spleen* of *ennui*, de tweede het ideaal.

Jeanne Duval was Baudelaire's Zwarte Venus, hoewel ze eigenlijk maar voor een

kwart zwart was. Als *quarteron*, kleindochter van een slavin uit Santo Domingo die was verkocht aan een bordeel in Nantes, had ze op eigen kracht de status van soubrette bereikt, zeg maar variééartieste. Baudelaire zag haar in een voorstelling en werd verliefd. Soubrettes verdienden een schamel loon en het was gebruikelijk dat ze beschikten over een minnaar die hen min of meer onderhield. Het was deze klasse van arme, zelfstandige vrouwelijke artiesten waar heren van stand hun maîtresses vandaan haalden. Ook Marie Daubrun, een latere vlam van Baudelaire, was actrice, en Mme Apollonie Sabatier, Baudelaire's 'Blanke Venus', een voormalig schildersmodel, was niet alleen de Présidente van haar kleine artistieke salon, maar ook een dame die onderhouden werd door een rijke Belg, de heer Mosselman.

Baudelaire behoorde tot de gegoede burgerij, ondanks zijn latere schrijnende armoede. Toen hij Jeanne leerde kennen, was hij nog niet financieel onder curatele gesteld. Hij was begin twintig en net in het bezit gekomen van zijn vaderlijk erfdeel. Aanvankelijk leek hij dus een bijzonder goede vangst voor Jeanne Duval. Hij was verrukt van haar exotische charmes en animale betovering, haar geur en haar rijke, krullende haardos die hij in prachtige gedichten bezong. Ze deed hem denken aan de zwarte vrouwen die hij op de Afrikaanse eilanden Mauritius en Réunion had gezien tijdens zijn reis naar de Oost. Het gedicht 'Parfum exotique' gaat over haar: 'Als ik, een warme herfstnacht, met mijn ogen dicht / Het zoel aroma van je borsten in wil drinken, / Ontrolt er zich een strand dat lieflijk ligt te blinken / Onder een hete zon met altijd eender licht.' De volledigste opsomming van haar charmes is te vinden in 'Les Bijoux', een van de zes gedichten uit *Les Fleurs du mal* die wegens onzedelijkheid werden veroordeeld bij het proces in 1857, samen met de drie Lesbische gedichten en nog twee andere (het publicatieverbod bleef tot 1949 van kracht). Vooral het vijfde, zesde en zevende couplet van 'Les Bijoux' werden aanstootgevend geacht. Dit is het vijfde: 'Haar armen en haar benen, lendenen en dijen, / Haar buik, van olie glanzend, welvend als een zwaan, / Mijn helderziende blik mocht er zich in vermeien, / Haar borsten zag ik, ach, als druiventrossen aan.'

Er zijn aanwijzingen dat Jeanne niet afkerig was van de lesbische liefde en het is veelzeggend dat Baudelaire zijn bundel aanvankelijk *Les Lesbiennes* heeft willen noemen. Baudelaire ontwikkelde in elk geval een obsessie met haar (en misschien wel vooral haar haardos). Aan het eind van 'La chevelure' ('De lokkenvracht') noemt hij haar: 'Steeds de oase waar ik droom, de wijnzak waar / Ik mij uit laaf aan nectar van herinneringen.' In talrijke gedichten over haar ('kelk van droefheid, in vijandig zwijgen sterk') duikt het woord *ennui* op. In 'Tu mettrais l'univers' is zij de *Femme impure! L'ennui rend ton âme cruelle.* In 'Sed non satiata', waar hij haar kenschetst als *Bizarre déité, brune comme les nuits* ('Jij wondere godin, jij omber van de nacht'), voegt hij haar toe: *Tes yeux sont la citerne où boivent mes ennuis.* Uit het gedicht 'De profundis clamavi' dat aanvankelijk onder de titel 'Spleen' was gepubliceerd, kun je de indruk krijgen dat Baudelaire hoopte dat Jeanne hem kon afhelfen van zijn spleen of *ennui*, waardoor hij in de 'diepste afgrond' verkeerde (het woord *gouffre* komt in *Les Fleurs du mal* 24 keer voor). In andere gedichten is Jeanne zelf de bron van zijn *ennui*, de 'vampier' over wie hij in het gelijknamige gedicht zegt: 'Jij die, om er te wonen, in / Mijn klagend hart drong, erin binnen / Gleed als een dolk, die buiten

zinnen, / Sterk als een troep demonen in // Mijn geest, vernederd en bezeten, / Je bed spreidt en je wereld vindt...'

'Le Vampire' was het laatste gedicht dat hij over Jeanne schreef, omstreeks 1855, een afscheid, en hij schreef toen aan zijn moeder, nadat hij weer een tijd lang met haar had samengewoond: 'De afgelopen maanden zijn een beslissende ervaring geweest.[...] Vroeger had ze bepaalde kwaliteiten, maar die is ze kwijt, en ik ben helderziender geworden. Leven met een schepsel [...] dat je ziet als niet meer dan haar knecht en haar eigendom, met wie het onmogelijk is om één woord te wisselen over politiek of literatuur [...], een schepsel dat mijn manuscripten in het vuur zou gooien, als dat haar meer geld zou opleveren dan publicatie, dat mijn kat wegjaagt die in huis mijn enige verstrooiing is...'

Deze min of meer definitieve breuk dateerde van ongeveer twee jaar voor de publicatie van *Les Fleurs du mal* in 1857 en het proces wegens de vermeende onzedelijkheid en godslasterlijkheid van een aantal gedichten. De rechters vonden de blasfemie minder ernstig dan de onzedelijkheid, want de blasfemisch geachte gedichten werden niet veroordeeld, de onzedelijke wel. Baudelaire begreep absoluut niets van de veroordeling. Een van de verboden verzen was 'À celle qui est trop gaie', het eerste gedicht van de zeven die hij wijdde aan Mme Apollonie Sabatier, zijn 'Blanke Venus'. Hij stuurde haar het poëem (met een licht sadomasochistische inslag) in 1852 anoniem en de begeleidende brief is bewaard. Daarin staat: 'Degene die deze verzen heeft geschreven, in een staat van mijmerij waartoe hij vaak vervalt door het beeld van haar die er het onderwerp van is, heeft innig van haar gehouden zonder het haar ooit te zeggen en zal altijd de tederste sympathie voor haar blijven koesteren.'

De gedichten die Baudelaire in de jaren die volgden aan Sabatier stuurde, maken duidelijk dat hij in haar een platonische geliefde wilde zien, een Laura, de antithese van de animale Jeanne Duval, een 'engel van vreugd', onbekend met *La honte, les remords, les sanglots, les ennuis* waar de dichter zelf onder gebukt ging. In 'L'aube spirituelle', een ander gedicht dat hij voor haar schreef, noemt hij zichzelf 'een van de bandelozen'. Hij stuurde het haar dan ook vanuit een bordeel in Versailles en hij beschrijft haar als het Ideaal, 'een dierbare Godin, wezen zo klaar en puur.'

In feite kende Baudelaire haar slechts oppervlakkig, maar dat was juist de reden dat hij haar kon kiezen om de rol van Beatrice, van platonisch ideaalbeeld in zijn leven te vervullen. Het verbaast niet dat de zaak in een catastrofe eindigde. Toen hij in 1857 gedagvaard werd, dacht Baudelaire een dame met connecties nodig te hebben die voor hem zou kunnen interveniëren bij de autoriteiten. Een maand of wat eerder was Flaubert vrijgesproken van een aanklacht vanwege de vermeende onzedelijkheid van *Mme Bovary* en dat zou te danken zijn geweest aan bemiddeling van Prinses Mathilde, een nicht van zowel Napoleon I als Napoleon III. Baudelaire kende niemand op wie hij een beroep kon doen en had een overdreven beeld van Sabatiers invloed en relaties. Dus koos hij haar als kruiwagen. Dit betekende dat hij het masker moest afleggen en zich bekend moest maken. Hij schreef haar dat hij de anonieme auteur was die haar gedichten had gestuurd. Ook stuurde hij haar een speciaal gebonden exemplaar van *Les Fleurs du mal* en schreef in de begeleidende brief dat

zeven van de gedichten daarin 'haar toebehoorden'.

Mme Sabatier kreeg uit die brief de indruk dat Baudelaire smoorverliefd op haar was en nodigde hem uit voor een rendez-vous. Dit heeft plaatsgehad en volgens sommige biografen was het een fiasco. De dichter zou impotent zijn geweest, maar daar is geen enkele aanwijzing voor. Integendeel, twee dagen later schreef Sabatier hem een brief, waarin ze verklaarde: 'Ik kan je zeggen, zonder dat je me kunt beschuldigen van overdrijving, dat ik de gelukkigste vrouw ter wereld ben.' Baudelaire begon toen terug te krabbelen, met onder meer deze woorden: '... een paar dagen geleden was je een godin, en dat is zo aangenaam, zo mooi, zo onkwetsbaar. Nu ben je dus een vrouw.' Mme Sabatier begreep hier uiteraard niets van en verweet Baudelaire dat hij een spelletje met haar had gespeeld. In haar exemplaar van de *Fleurs* legde ze een tekening die Baudelaire van Jeanne Duval had gemaakt en haar kennelijk cadeau had gedaan. Zij schreef daar honend onder: *Son idéal!* En ze schreef hem: 'Wat moet ik ervan denken als ik zie dat je mijn liefkozingen ontvlucht, als het niet is omdat je denkt aan de ander, wier zwarte ziel en zwarte gezicht zich tussen ons stellen.'

Na het einde van de affaire schreef Baudelaire nog een laatste gedicht voor Mme Sabatier, 'Semper eadem', een terugblik met de regel 'Ach, laat mijn hart zich aan een *leugen* maar bedrinken.' Het woord *leugen* was niet zonder reden gecursiveerd. Hij nam het op in de gekuiste herdruk van de *Fleurs*, waar het de plaats innam van het verboden 'À celle qui est trop gaie'. Toen hij dat gedicht een paar jaar later weer publiceerde in *Les épaves*, de in Brussel verschenen bundel waarin de verboden gedichten waren opgenomen, liet hij er een noot bij plaatsen, die luidde: 'De rechters hebben gemeend een tegelijk bloederige en obscene betekenis te kunnen lezen in de laatste twee strofes. De ernst van de bundel sluit dit soort *zotternijen* uit. Maar dat *venijn* ('mijn gif') spleen of melancholie betekent, dat was een te simpel idee voor strafrechtgeleerden. Moge hun syfilitische uitleg hun geweten blijven bezwaren.'

Volgens Baudelaire zouden de rechters dus hebben gedacht dat hij Mme Sabatier in zijn gedicht had willen besmetten met zijn syfilis. In de uitleg van de dichter zelf zien we nu de *spleen* weer terug, de melancholie, op andere plaatsen aangeduid met *ennui*.

Het is nu tijd om te onthullen hoe ik dat woord, zoals we hebben gezien een cruciaal begrip in *Les Fleurs du mal*, in mijn vertaling heb weergegeven. Uiteindelijk heb ik gekozen voor 'onlust'. Dit is een schitterend Nederlands woord, te meer omdat het de natuurlijke antithese vormt van 'lust'. Kijken we nogmaals naar enkele citaten in vertaling. In 'Au lecteur' staat als apotheose van de zonden, die 'het smerigst en het meest verfoeilijk' is: 't Is Onlust.' In het gedicht voor Jeanne 'Tu mettrais l'univers entier dans ta ruelle' staat nu voor *Femme impure*. *L'ennui rend ton âme cruelle*: 'Bezoedelde! De onlust maakt je ziel gemeen.' En in 'Sed non satiata', ook voor Jeanne, staat nu voor *Quand vers toi mes désirs partent en caravane, / Tes yeux sont la citerne où boivent mes ennuis*: 'Als op ontdekkingsreis bij jou mijn lust zal blaken, / Laaft zich mijn onlust aan de bronnen van je blik.' In 'Le possédé', ook voor Jeanne, waar *Ennui* weer een hoofdletter had, staat nu voor *Dors ou fume à ton gré*:

sois muette, sois sombre, / Et plonge tout entière au gouffre de l'Ennui.: 'Ga slapen of ga roken: zwijg maar stil, wees somber,/ En stort je in de afgrond van de Onlust neer.'

Moge het woord 'onlust' in het Nederlands de plaats terugkrijgen die het verdient en die al door Busken Huet zo goed was aangevoeld, toen hij schreef (ik citeer het Woordenboek der Nederlandsche Taal): 'Dit zijn de gewone symptomen van den onlust in het leven, die niet zelden met zelfmoord eindigt.'